

mgr Michał Stachurski

Katedra Filozofii Instytut Historii
Wydziału Nauk Społecznych
Uniwersytetu Opolskiego

Promotor: ks. dr hab. Joachim Piecuch, prof. UO

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

„L’Arche” jako przykład wspólnoty inkluzywnej Teoria i praktyka w studium Jeana Vaniera

Kwestia życia wspólnotowego poczynając od rodziny skończywszy na państwie stanowi przedmiot badań z zakresu różnych dyscyplin nauk humanistycznych i społecznych. Debata ta jest także obecna w świecie filozofii, zwłaszcza w zakresie życia społecznego i polityczna. Problemy, które standardowo umieszcza się na skrajnych osiach: liberalizm-konserwatyzm czy lewica-praca stanowią jednak tylko część zagadnienia dotyczącego wizji budowania wspólnot. Istnieją także inne modele, również mniej znane w szerszym środowisku akademickim, lecz mające swój wpływ na przykład na społeczności religijne.

Jean Vanier (1928-2019), francuski myśliciel – filozof i teolog katolicki – bazując na podstawach filozofii personalistycznej, mającej głównie ugruntowanie chrześcijańskie zbudował koncepcje wspólnoty o charakterze inkluzywnym – otwartej głównie na osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Projekt *L’Arche* mający swój początek w 1964 roku we Francji, dziś rozrósł się na ponad 140 krajów, w tym także do Polski. I pomimo kontrowersji związanych z kwestią molestowania seksualnego dorosłych kobiet przez Jeana Vaniera (informacja ta pojawiła się na początku 2020 r.), projekt ten zarówno od strony teoretycznej, jak i strony praktycznej wydaje się być ciekawym oraz godnym uwagi, także w ramach refleksji filozoficznej.

Przedmiotem przedkładanej rozprawy doktorskiej jest przedstawienie poglądów Jeana Vaniera na temat wspólnoty, ze szczególnym uwzględnieniem jego wizji antropologicznej i etycznej. Refleksja ta korzeniami sięga do myśli starożytnej, chrześcijańskiej (Vanier doskonale zna i korzysta z filozofii Arystotelesa oraz św. Tomasza z Akwinu), a spośród współczesnych nurtów do personalizmu (bezpośrednio znał Jacquesa Maritaina), filozofii dialogu (czerpał z myśli Martina Bubera) oraz filozofii spotkania. Wizja wspólnoty została scharakteryzowana w perspektywie inkluzywności z wzięciem pod uwagę szerszego kontekstu nauk humanistycznych i społecznych. Inkluzywność jest rozumiana jako naturalna otwartość bez wstępnych założeń (ograniczeń) takich jak: pochodzenie, religia, status ekonomiczny. Pojęcie to u Vaniera jest rozpatrywane w trzech płaszczyznach: otwartości na siebie (perspektywa antropologiczna: godność osoby, rozwój indywidualny, status osoby niepełnosprawnej intelektualnie), otwartości na drugiego człowieka (perspektywa etyczna: potrzeba przynależności, przebaczenie) oraz otwartości na społeczeństwo (perspektywa społeczno-polityczna: oddziaływanie na lokalne środowiska, rozumienie władzy i odpowiedzialności).

Celem pracy doktorskiej jest określenie roli wspólnoty wobec współczesnego człowieka i relacji osoby do wspólnoty na podstawie wybranych tekstów Jeana Vaniera. „Neutralność” wobec konkretnej wspólnoty w tekstach założyciela *L'Arche* jest wartością dodaną i pozwala na wskazanie ogólnych, najważniejszych cech, które mogą mieć charakter uniwersalny oraz przydatny dla większości wspólnot zarówno tych, które mają charakter węższy, jak i szerszy.

W ramach badań naukowych skorzystano z dwóch dostępnych metod: logiczno-lingwistycznej – zwłaszcza, jeśli chodzi o analizę i hermeneutykę – oraz metody analityczno-syntetycznej. Omawiany filozof swoje poglądy spisał w kilkudziesięciu książkach w języku angielskim i francuskim. Niektóre z nich zostały przetłumaczone na język polski. W dociekaniach uwzględniono głównie książki napisane w języku angielskim oraz publikacje przetłumaczone na język polski.

Oryginalność rozprawy doktorskiej polega głównie na czterech elementach. Pierwszy element dotyczy systemowego zestawienia poglądów filozoficznych Jeana Vaniera w jednym miejscu. W języku polskim w tym zakresie – na podstawie dotychczasowej wiedzy autora doktoratu – taka praca nie powstała. Wiąże się z tym drugi aspekt oryginalności. Brak takiego opracowania wymusił poniekąd na autorze rozprawy samodzielne działanie w zakresie nazwania pewnych zjawisk opisywanych przez Jeana Vaniera (tak jak np. trzy wymiary wspólnoty w jej opisowej definicji przedstawione w rozdziale III) bądź opisanie pewnych podziałów w etyce (np. kwestia przynależności pierwotnej i wtórnej opisana w rozdziale II). Trzeci wątek w kwestii oryginalnego ujęcia problemu dotyczy sprawy związanej z brakiem jasnej polemiki bądź sympatii wyrażanej w tekstach twórcy *L'Arche*. Pomimo tej trudności, autor rozprawy szuka poprzez analizę fragmentów tekstów Jeana Vaniera, kontekstów filozoficznych, zestawiając je oraz wskazując na pewne podobieństwa oraz różnice. Ostatni element oryginalności to pewien opis świata osób z niepełnosprawnością intelektualną od strony filozoficzno-społecznej. Autor rozprawy poświęca temu zagadnieniu odpowiednie miejsce wraz z analizą i komentarzem.

Praca została podzielona na cztery rozdziały. Każdy rozdział rozpoczyna się wprowadzeniem oraz ma osobne podsumowanie. Niektóre podrozdziały rozpoczynają się od uwag wstępnych bądź wprowadzeń kontekstualnych. Ich obecność jest podyktowana potrzebą wyjaśnienia pewnych pojęć bądź wskazania kontekstu danej problematyki.

Rozdział pierwszy został nazwany „Społeczna natura człowieka”. Stanowi on historyczny przekrój najważniejszych i jednocześnie wybranych teorii na temat filozoficznych koncepcji uwzględniających relacje między człowiekiem a wspólnotą. Podrozdział pierwszy nawiązuje do starożytnych i średniowiecznych projektów. W podrozdziale drugim scharakteryzowano nowożytne koncepcje poczynając od Machiavellego, a skończywszy na sporze między liberalną koncepcją umowy społecznej a konserwatywną wizją człowieka. Trzeci podrozdział opisuje najważniejsze spory w nowożytnej filozofii społecznej z uwzględnieniem takich stanowisk jak: współczesny liberalizm, komunitaryzm, personalizm, a także postmodernizm i biopolitykę. Czwarty podrozdział nadaje pracy wymiar interdyscyplinarny, gdyż nawiązuje do wybranych analiz odnoszących się do życia wspólnotowego w zakresie politologii, socjologii oraz teologii rzymsko-katolickiej.

Drugi rozdział zatytułowany „Założenia antropologiczne Jeana Vaniera” został podzielony na dwie części. Pierwsza z nich opisuje założenia antropologiczne twórcy *L'Arche*

w dwóch perspektywach: personalistycznej i egzystencjalnej oraz wskazuje na jego orientację społeczną, a także opisuje stanowisko Vaniera w sprawie statusu osób z niepełnosprawnością intelektualną od strony personalistyczno-egzystencjalnej. Druga część ma charakter etyczny i zapoznaje Czytelnika z kluczowymi pojęciami etycznymi w filozofii Jeana Vaniera: przynależnością, przebaczeniem i odpowiedzialnością.

Trzeci rozdział nazwany „Koncepcja wspólnoty Jeana Vaniera” składa się z trzech podrozdziałów. W pierwszym scharakteryzowano definicje wspólnoty w ujęciu twórcy *Arki* w trzech odsłonach: wspólnoty przyjmującej, dającej i biorącej oraz wymagającej. Następnie zostały omówione cele i misja wspólnoty. W ostatniej części tego podrozdziału nawiązano do koncepcji władzy we wspólnoty. Drugi podrozdział stanowi dookreślenia terminologiczne i inne wyjaśnienia, które wydają się kluczowe dla zrozumienia filozofii wspólnoty. W pierwszej części wskazano na opis stanu społeczeństwa i problemy z określeniem terminu „wspólnota” z uwzględnieniem czynników odróżniających wspólnotę od innych grup społecznych. W drugiej części omówiono wspólnoty pierwotne: rodzinę i relacje przyjacielskie. Ostatni podrozdział nawiązuje do grup wtórnych, a w sposób szczególny do instytucji szkoły. Trzeci podrozdział stanowi analizę kwestii otwartych takich jak: towarzyszenie oraz problem kryzysu w relacjach międzyludzkich, głównie we wspólnocie.

Czwarty rozdział o tytule „Analiza krytyczna” został poświęcony analizie koncepcji Vaniera jako projektu pozytywnego i również jako pewnego rodzaju krytyki filozoficznej z szerszym uwzględnieniem nauk społecznych oraz humanistycznych. W pierwszej części postawiono za cel wskazanie oryginalności projektu Vaniera w zakresie: zagadnienia władzy, relacji osób niewierzących we wspólnocie religijnej oraz partnerstwa w relacjach międzyludzkich z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie. Druga część krytycznie odnosi się do uniwersalizacji i idealizacji wspólnoty jako formy życia, kwestii związanej z zasadami przyjęcia i opuszczenia wspólnoty oraz formacji intelektualnej nakierowanej wyłącznie na jedną opcję personalistyczno-chrześcijańską.